

*ШИНКАРЬОВ Юрій Вікторович, завідувач кафедри правового регулювання економіки,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця,
<https://orcid.org/0000-0003-1173-7975>*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ВЧИНЕННЯ ДІЯННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 156 КК УКРАЇНИ

Анотація. Правопорушення проти статевої свободи та недоторканості є одними із найнебезпечніших видів кримінальних правопорушень. Особливо це стосується випадків, коли вони направлені проти такої вразливої категорії населення – як неповнолітні або малолітні особи. Вчинення таких правопорушень щодо них здатне вкрай негативно вплинути на їх подальший розвиток як особистості та здатне заподіяти істотну шкоду їх психіці. Саме тому, повинна бути побудована як можна більш дієва система засобів протидії правопорушенням такого роду. Одним із засобів такої протидії є встановлення кримінальної відповідальності за діяння, здатні спричинити шкоду статевій недоторканості особи. В чинному Кримінальному кодексі України така відповідальність установлена ст. 156 «Розбещення неповнолітніх». Але, на жаль, практика призначення покарання за вчинення діянь, передбачених цією нормою – залишається майже недослідженою. Слід також констатувати недостатність уваги, що приділяється сучасними вченими дослідженню цього питання, що обумовлює необхідність його розвідки на монографічному рівні. Метою запропонованої статті є дослідження практики призначення покарання за вчинення діяння передбаченого ст. 156 КК України в цілому і застосування спеціальних засад призначення покарання в процесі такої діяльності зокрема. При аналізі практики призначення покарання були виявлені окремі тенденції урахування загальних засад призначення покарання. Так, констатується що покарання за діяння, передбачені ч.ч.1,2 ст. 156 КК України призначаються здебільшого у межах санкцій установлених цією статтею. Виявлено, що за вчинення діяння, передбаченого ч.1 ст. 156 КК України типовим покаранням є покарання у виді трьох років позбавлення волі; за вчинення діяння, передбаченого ч. 2 цієї ж статті – типовим покаранням є п'ять років позбавлення волі. Визначено практично повну відсутність вказівок на перелік норм Загальної частини КК, що ураховувалися при призначенні покарання. Констатовано, що достатньо неочевидним при призначенні покарання за це правопорушення є урахування ступеня його тяжкості. Також проведено аналіз особливостей урахування особи винного при призначенні покарання. Зроблено висновок про неприпустимість формального підходу при здійсненні

такої діяльності. Проаналізовані також і обставини що пом'якшують та обтяжують покарання.

Ключові слова: кримінальне законодавство, статевна свобода, статевна недоторканість, кримінальна відповідальність, кримінальне покарання, призначення покарання, загальні засади призначення покарання

**Shinkarov Yurii Head of the Department of Legal Regulation of Economy
of the Semen Kuznets Kharkiv National University**

CERTAIN ASPECTS OF SENTENCING FOR AN OFFENSE UNDER ART. 156 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Abstract. Offenses against sexual freedom and inviolability are among the most dangerous types of criminal offenses. This is especially true when they are directed against such a vulnerable category of the population as minors or underage persons. The commission of such offenses against them can have an extremely negative impact on their further development as individuals and can cause significant damage to their psyche. That is why the most effective system of means of counteracting such offenses should be built. One of the means of such counteraction is the establishment of criminal liability for acts that can cause damage to the sexual inviolability of a person. In the current Criminal Code of Ukraine, such liability is established by Article 156 “Corruption of minors”. Unfortunately, however, the practice of sentencing for acts under this provision remains largely unexplored. It should also be noted that modern scholars pay insufficient attention to the study of this issue, which necessitates its exploration at the monographic level. The purpose of the proposed article is to study the practice of sentencing for an act under Article 156 of the Criminal Code of Ukraine in general and the application of special principles of sentencing in the course of such activity in particular. When analyzing the practice of sentencing, the author identifies certain trends in consideration of the general principles of sentencing. Thus, it is stated that the punishment for the acts provided for in Parts 1 and 2 of Article 156 of the Criminal Code of Ukraine is imposed mainly within the sanctions established by this article. It is found that the typical punishment for committing an act under Part 1 of Article 156 of the Criminal Code of Ukraine is three years' imprisonment; for committing an act under Part 2 of the same article, the typical punishment is five years' imprisonment. The author has identified an almost complete absence of references to the list of provisions of the General Part of the CC which were taken into account when imposing punishment. It is stated that the degree of gravity of this offense is rather unclear when determining the punishment for this offense. The author also analyzes the peculiarities of taking into account the identity of the perpetrator when

imposing punishment. The author concludes that a formal approach is inadmissible when carrying out such activities. The author also analyzes the circumstances mitigating and aggravating the punishment.

Keywords: criminal law, sexual freedom, sexual inviolability, criminal liability, criminal punishment, sentencing, general principles of sentencing

Постановка проблеми. Призначення покарання є складним і відповідальним процесом, з ідеалізовано визначеною метою виправлення правопорушника та попередження нових правопорушень. Досягнення таких цілей можливо лише при досягненні як високого рівня нормативної урегульованості порядку призначення покарання, так і практики правозастосування, що повинно здійснюватися на достатньо високому рівні. Чинне законодавство про кримінальну відповідальність передбачає низку норм, які застосовуються судом у всіх випадках призначення покарання за вчинення будь-якого кримінального правопорушення, що і обумовлює окреслення сукупності таких норм як загальних засад призначення покарання. Дослідженню загальних засад призначення покарання як в цілому інституту кримінального права так і окремих його елементів завжди приділялася значна увага. Але, для чіткого урозуміння тенденції призначення покарання необхідно досліджувати застосування вказаних засад і відносно їх використання при призначенні покарання за вчинення конкретних кримінальних правопорушень. На жаль, практика призначення покарання і аналіз практичного застосування загальних засад при здійсненні кримінального правосуддя відносно окремих кримінальних правопорушень не здійснювався на належному і тим більш монографічному рівні. Одним із таких правопорушень, практика призначення покарання за вчинення якого є недостатньо проаналізованою - є «Розбещення неповнолітніх», що передбачено ст. 156 КК України.

Визначення мети та цілей дослідження. Метою запропонованої статті є аналіз практики призначення покарання за вчинення діяння, передбаченого ст. 156 КК України «Розбещення неповнолітніх».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що окремі питання правової регламентації кримінальної відповідальності за вчинення даного діяння знаходили своє місце у роботах таких вчених, як: Радутний О.Е., Світличний О.О., Сидорук І., Хряпінський П.В., значна кількість проблем, пов'язаних із аналізом практики призначення покарання за вчинення діянь, передбачених ст. 156 КК України - залишаються не вирішеними і потребують глибокого наукового аналізу в тому числі на монографічному рівні.

Тому, розгляд даного питання необхідно здійснювати виходячи із окреслення особливостей застосування загальних засад призначення покарання за вчинення діяння, передбаченого ст. 156 КК України.

Перша засада, застосування якої відбувається при призначенні покарання за вчинення діяння, передбаченого ст. 156 КК України – це засада, що визначена у ч.1 ст. 65 КК України і яка встановлює вимогу його призначення у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України.

Відповідно до положень чинного КК України, діяння, передбачене ч. 1 ст. 156 КК України карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк. Діяння, передбачене ч. 2 тієї ж самої статті карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого. Щодо цих санкцій, то Сидорук І. зазначив, що типовим (базовим) покаранням за вчинення діяння, передбаченого диспозицією цієї статті є обмеження волі на строк до п'яти років. На його думку основними правообмежувальними елементами цього покарання є поєднання двох заходів: а) обмеження особистої свободи засудженого та б) примусове залучення засудженого до праці. Але при цьому, автор зазначає, що ефективність покарання у вигляді обмеження волі щодо особи, яка посягнула на статеву недоторканість малолітніх осіб, викликає певні заперечення [7, с. 102-103]. Вважається, що це здебільшого пов'язується

із надмірною гуманністю санкції за вчинення діяння, передбаченого ч.1 ст. 156 КК України, адже це не явно не корелюється із думкою Хряпінського В.П. та які зазначали, що вчинення розпусних дій щодо малолітньої особи свідчить про особливо велику небезпеку вчиненого кримінального правопорушення і на абсолютну сексуальну занедбаність, цинічність, зухвалість особи злочинця.[8, с. 175] На жаль, фактично на інші недоліки формування зазначених санкцій даним автором не вказується. На думку ж Світличного О.О. типовим покаранням за вчинення розпусних дій щодо неповнолітніх осіб, за відсутності кваліфікуючих ознак, має стати позбавлення волі засудженого на строк до п'яти років. Це й же автор у власній статті наводить цікаву статистику призначення покарання. Так, він зазначає, що в період 2001–2008 рр. суди призначали покарання у вигляді обмеження волі на 1,5-2 роки (17,6%. випадків). Автор констатує, що обмеження волі на більші строки судами не призначалися. У 36,1% випадків обмеження волі призначалося від 3 до 5 років, але, як зазначається у статті - таке покарання почало призначатися із 2009 р., у сукупності з іншими більш тяжкими кримінальними правопорушеннями проти статевої свободи та недоторканості і воно повністю поглиналося більш суворим покаранням. Робиться висновок, що основним покаранням за розбещення неповнолітніх, було позбавлення волі на строк до 3 років за ч. 1 (57,1%) та до 5 років за ч. 2 ст. 156 КК (56,3%) [6, с. 133]. Проаналізувавши практику призначення покарання за вчинення діянь, передбачених ч.ч.1,2 ст. 156 КК за останні п'ять років можна впевнено підтвердити висновки, зроблені Світличним О.О. У переважній кількості випадків (62%) за вчинення діяння, передбаченого ч.1 ст. 156 КК України призначалося покарання у вигляді 3 років позбавлення волі, а за вчинення діяння, передбаченого ч. 2 ст. 156 КК України – 5 років позбавлення волі (63%). При чому, покарання за діяння передбачене ч.1 ст. 156 в значній кількості випадків призначалося за сукупністю кримінальних правопорушень, де призначене покарання повністю поглиналося іншим більш суворим покаранням, що було призначено за інше правопорушення, яке створювало

разом із ч.1 ст. 156 КК України сукупність. Але слід зазначити, що покарання у виді позбавлення волі призначалося і в більших розмірах із поєднанням з додатковим покаранням. Так, згідно із вироком Харківський районний суд Харківської області особа за вчинення діяння, передбаченого ч.2 ст. 156 КК України була засуджена до покарання у виді 8 років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади та займатися діяльністю, пов'язані з навчанням, вихованням та дозвіллям дітей на строк 3 (три) роки [5].

Друга загальна засада призначення покарання, вимагає здійснювати його призначення із обов'язковим урахуванням положень Загальної частини КК України. Дана засада, безумовно враховувалася судами при призначенні покарання, але далеко не завжди у вироках конкретизувалося, які саме положення ураховувалися при призначенні покарання. В більшості вироків, на жаль, взагалі відсутня вказівка на норми Загальної частини КК, які враховувалися при призначенні покарання. Частіше за все із норм загальної частини КК згадувалася ст. 65 КК України.

Наступна засада, передбачає необхідність урахування судом декількох обставин. Першою із них є урахування ступеня тяжкості вчиненого правопорушення.

Слід погодитися із Світличним О.О. про те, що аналіз обвинувальних вироків засвідчив відсутність якихось екстраординарних вказівок на особливості урахування ступеня тяжкості кримінальних правопорушень при призначенні покарання. Суди, здебільшого, обмежувалися загальним визначенням «ступеня суспільної небезпеки злочину, вчиненого певною особою [6, с.134]. В основному, така згадка виглядала наступним чином: у вирoku вказувалося, що суд враховує «ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення» [2] або зазначалося, що «Отже, ОСОБА_3 вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 156 КК України, яке відповідно до ст. 12 КК України, віднесено до тяжких злочинів».[1]

Насправді, в літературі неодноразово наголошувалося на проблемності безпосереднього урахування ступеня тяжкості кримінального правопорушення при призначенні покарання. Факт віднесення правопорушення до певної групи відповідно до ст. 12 КК України ніяким чином не впливає на його призначення в межах санкції, що міститься у конкретній статті. Іншим чином виглядало б урахування ступеня суспільної небезпечності конкретного кримінального правопорушення при призначенні покарання, здатності його заподіювати шкоду охоронюваним законом відносинам що фактично і відбувається при призначенні кримінального покарання.

Щодо урахування особи винного при призначенні покарання за вчинення діянь, передбачених ч.ч.1,2 ст. 156 КК України, та вказана засада реалізовувалася судом достатньої мірою. Важко чітко побудувати алгоритм обрання всіх обставин, що враховувалися та здійснити їх однозначну класифікацію за загальноприйнятими принципами. Здебільшого ураховані дані стосувалися психічного та фізичного здоров'я засуджуваної особи, наявності у нього родинних зв'язків, працевлаштування, докримінальної та посткримінальної поведінки. Наприклад, у вироках суду така характеристика виглядала таким чином: покарання призначалося з урахуванням «даних про особу обвинуваченого, який раніше не судимий в силу ст. 89 КК України, за місцем проживання характеризується посередньо, на психіатричному та наркологічному обліку КНП «Миколаївський обласний центр психічного здоров'я» не перебуває, перебував на стаціонарному лікуванні в КНП «Обласна психіатрична лікарня №4» Одеської обласної ради у 2019 році з діагнозом: розлад психіки та поведінки внаслідок вживання алкоголю, синдром залежності, медикаментозна ремісія, згідно висновку судово-психіатричної експертизи №214 від 06.09.2024 ОСОБА_3 у період часу, що відноситься до інкримінованого йому діяння, страждав та страждає на даний час на психічні розлади і розлади поведінки внаслідок вживання алкоголю, синдром залежності, він міг у період часу, що відноситься до інкримінованого

йому діяння та може на теперішній час усвідомлювати свої дії та керувати ними, ОСОБА_3 не страждає психічним розладом, який виник у нього після скоєння правопорушення, він може на теперішній час усвідомлювати свої дії та керувати ними, не потребує застосування до нього заходів медичного характеру, неодружений, дітей на утриманні немає, працює не офіційно, щире розкаявся, активно сприяв у розслідуванні даного правопорушення»[1].

Але слід констатувати, що в окремих вирокках, урахування особи винного при призначенні покарання здійснювалося формально. Так, у вирокку зазначалося, що суд урахував «особу винного, зокрема те, що він раніше не судимий, за місцем проживання характеризується позитивно.[4] Або: «суд враховує дані про особу обвинуваченого, який раніше не судимий, позитивно характеризується за місцем проживання, є особою з інвалідністю 3-ї групи».[3]

На підставі проаналізованих вирокків можна дійти висновку про відсутність сталого алгоритму урахування ознак особи винного при призначенні покарання. Ознаки особи винного досліджуються певним чином формально, не у повному обсязі.

Щодо урахування обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання – то різноманітність урахованих їх видів також не вражає. Серед пом'якшуючих обставин приблизно у 60 % випадків спостерігалось щире каяття, активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення, визнання своєї вини. Серед обтяжуючих обставин найбільш часто (приблизно 10 % випадків) ураховувалося вчинення кримінального правопорушення в стані алкогольного сп'яніння. Інших обставин, які б обтяжували покарання 0 виявлено не було.

Висновки. 1. Стан наукового дослідження проблем призначення покарання за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 156 КК України слід вважати вкрай незадовільним. Для глибокого дослідження проблематики призначення покарання за кримінальні правопорушення проти статевої свободи та недоторканості і за вчинення розбещення неповнолітніх

необхідні більш докладні наукові розвідки, зокрема монографічного характеру для забезпечення належної глибини системності наукового пошуку. 2. Визначено, що покарання за вчинення діяння, передбаченого ст. 156 КК України як правило призначалося в межах санкції. Найбільш типовим покаранням за вчинення діяння передбаченого ч.1 ст. 156 КК України – є три роки позбавлення волі; за вчинення діяння передбаченого ч. 2 ст. 156 КК України – п'ять років позбавлення волі. 3. Аналіз застосування загальних засад призначення покарання показав недостатнє висвітлення судами переліку норм Загальної частини Кримінального кодексу України, які враховуються при призначенні покарання або повну відсутність згадки про врахування вказаної засади. 4. Не менш проблемним є алгоритм урахування тяжкості кримінального правопорушення при призначенні покарання. У вироків як правило наявні лише згадки про такого роду урахування. 5. Виявлено що урахування особи винного при призначенні покарання відбувається завжди, але рівень кількості ознак, що враховується – різний. Виявлені і окремі випадки формального підходу до окреслення особи винного. 6. Кількість пом'якшуючих та обтяжуючих покарання обставин, що враховувалися при призначенні покарання характеризується невеликою кількістю, що свідчить про їх незначний вплив на обрання міри покарання.

Література

1. Вирок Заводського районного суду м. Миколаєва. Справа №487/8554/24 від 18.11.2024.
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123111391>
2. Вирок Іршавського районного суду Закарпатської області. Справа № 301/2015/17 від 16 червня 2023 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111618185>
3. Вирок Ружинського районного суд Житомирської області. Справа № 291/1246/21 від 25 жовтня 2021 року.
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100566935>
4. Вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської. Справа №607/3656/22 від 20.04.2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104117727>

5.Вирок Харківського районного суду Харківської області. URL: Справа № 635/8233/2110 червня 2024 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119628631>

6.Світличний О.О. Реалізація кримінальної відповідальності за розбещення не повнолітніх. Право і суспільство. 2013. №1. С.126-136. URL: <http://analitibase.nlu.org.ua/?arg5=%D0%A0%D0%BE%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BD%D0%B5%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%85>

7.Сидорук І. Санкції та покарання за розбещення неповнолітніх. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2022. Серія ПРАВО. Випуск 73: частина 2. С. 100-104. URL:<https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/11/18-1.pdf>

8.Хряпінський П.В., Світличний О.О. Обставини що посилюють кримінальну відповідальність за розбещення неповнолітніх: сучасний стан та перспективи вдосконалення. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 3 (39). 2018. с. 171-175. URL: <https://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/193836/194071>